УДК 372.881.111.1:61-057.875

Ярослава Кульбашна
ORCID iD 0000-0002-2571- 091X

доктор педагогічних наук, кандидат медичних наук, професор,
професор кафедри хірургічної стоматології
та щелепно-лицевої хірургії,
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
бул. Т. Шевченка 13, 01601 Київ, Україна,
j.kulbashna@gmail.com

Валерія Захарова
ORCID ID 0000-0002-8863-2373

викладач кафедри іноземних мов,
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
бул. Т. Шевченка 13, 01601 Київ, Україна,
valerieozakharova@gmail.com

ЗНАЧЕННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ ТА ЕТАПИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

У статті розглядається значення формування іншомовної комунікативної компетентності студентів закладів вищої медичної освіти як важливої складової професійної компетентності майбутнього лікаря. Встановлено, що основу іншомовної комунікативної компетентності складає лексична складова, формування якої запропоновано проводити у три етапи: наочної та мовної семантизації, автоматизації навичок використання лексичних одиниць на рівні абзацу та автоматизації навичок використання лексичних одиниць на текстовому рівні. Дотримання їх послідовного порядку сприяє підвищенню не тільки рівня англомовної комунікації, а і конкурентоздатності майбутніх лікарів в умовах інтернаціоналізації та глобалізації суспільства.

Ключові слова: *англомовна комунікація; іншомовна комунікативна компетентність; компетентнісний підхід; лексичні одиниці; семантизація.*

Вступ. Упровадження компетентнісного підходу у сучасну медичну освіту актуалізує проблему переходу від традиційної моделі вищої медичної освіти, у якій переважали інформаційно-накопичувальні принципи, до результатної. Вона сприяє формуванню у майбутнього лікаря готовності до вирішення завдань у нетипових професійних ситуаціях. Сучасна система медичної освіти різних країн орієнтована на кінцевий результат – підготовку лікарів, які спроможні самостійно приймати професійні рішення відповідно до визначених функцій і завдань (Кліщ, 2012).

На основі наукових знань, базисних медичних навиків і морально-етичних цінностей формується професійна компетентність майбутнього лікаря, головними компонентами якої є здатність набувати і використовувати знання, інтегрувати їх за допомогою клінічного мислення, а також реалізовувати у процесі професійної діяльності, зокрема комунікуючи з пацієнтами та колегами (Хоменко, 2014).

Проблему формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці: Н. Галіновська, Н. Гешко, Т. Ледванова, Г. Кліщ, Я. Кульбашна, О. Раздорська, К. Хоменко та інші. У той же час вона потребує подальшого поглибленого вивчення в контексті процесів інтернаціоналізації, глобалізації суспільства та створення транснаціонального освітнього/професійного медичного середовища.

Комунікативну компетентність фахівця І. Секрет (2010) відзначає як важливий структурний компонент професійної компетентності, а Т. Ледванова (2015) – як набуту в процесі підготовки особистісну якість, що забезпечує ефективність комунікації з пацієнтами,

© Кульбашна Ярослава, Захарова Валерія, 2018

їх родичами, медичним персоналом. Від уміння спілкуватися, встановлювати та розвивати взаємовідносини з людьми, у великій мірі, залежить професійна успішність лікаря у будь якій країні світу. Комунікація з пацієнтами відбувається на усіх етапах лікарської практики: діагностика, консультація, лікування або профілактичні заходи, тому лікарю будь якої спеціалізації необхідно набуття знань, умінь та навичок безконфліктного та раціонального спілкування (Шаршакова та ін., 2017).

Комунікативна компетентність лікаря відображає спроможність доступно пояснити пацієнтові його стан, необхідність проведення тих чи інших діагностичних/лікувальних процедур, вказати на можливі ускладнення від їх здійснення і наслідки, якщо вони не будуть проведені, пояснити пацієнтові необхідність вживання і можливі побічні реакції від медикаментозних засобів, які йому буде призначено. Такий підхід дозолить встановити довірливі відносини з хворим (Кліщ, 2012). Психологічний контакт з пацієнтом допомагає точніше зібрати анамнез, отримати більш повне і глибоке уявлення про хворого. Комунікативні вміння лікаря забезпечують взаєморозуміння та довіру у відносинах, ефективність вирішення поставлених задач (Ледванова, 2015). Це підтверджують Д. Грег та С. Сомнат (2007), які вказують, що недостатньо розвинені комунікативні навички лікаря ускладнюють постановку діагнозу у пацієнта. Вони доводять, що пацієнти, лікарі яких, мали розвинені комунікативні навички одужували швидше.

Враховуючи потужні міграційні потоки у світі, необхідність неперервного професійного розвитку з можливістю отримувати інформацію з міжнародних наукових джерел, знання іноземної мови, зокрема англійської, стає необхідним компонентом професійної підготовки лікаря. У той же час процеси глобалізації та інтернаціоналізації суспільств сприяють посиленню діалогу між різними країнами, що зумовлює необхідність формування однією із варіантів комунікативної компетентності – іншомовної для ефективної комунікації вітчизняних лікарів з колегами і пацієнтами із зарубіжних країн. Тому формування комунікативної компетентності складає головну мету професійної англомовної підготовки студентів-медиків до фахового діалогу в міжнародному професійному середовищі (Павлишин, 2014) та є одним з ключових завдань безперервної медичної освіти.

Якісна підготовка працівників охорони здоров'я, формування професійної англомовної комунікації лікарів і їх фахової культури вимагають від організації навчального процесу у закладах вищої медичної освіти (ЗВМО) спрямованості на удосконалення у майбутніх медиків розвитку іншомовної мовленнєвої діяльності. У процесі набуття основ англомовної комунікації студенти медики освоюють невід'ємні аспекти оволодіння мовою (Павлишин, 2014): мовна компетентність (знання мови), мовленнєва компетентність (володіння мовою) та комунікативна компетентність (користування мовою). Комунікативна компетентність розглядається як здатність здійснювати мовленнєву діяльність через реалізацію комунікативної, мовленнєвої поведінки на основі фонологічних, лексико-граматичних, соціологічних і країнознавчих знань та навичок відповідно до різноманітних ситуацій спілкування (Гешко, 2013).

Сучасні вимоги до рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців передбачають розробку змісту навчання студентів на основі міжпредметної інтеграції (Раздорская, 2017). Тому необхідним стає практичне опанування майбутніми лікарями іноземної мови не тільки як засобом міжнародного спілкування, але і як засобом професійно-особистісного розвитку у процесі навчання у ЗВМО.

Мета статті – конкретизувати значення іншомовної комунікативної компетентності лікарів, визначити етапи її формування у закладах вищої медичної освіти.

Етапи формування іншомовної комунікативної компетентності майбутнього лікаря. Концепція комунікативної компетентності, що відображає природу мови, дає змогу диференційовано формувати зміст навчання у відповідності до цілей та завдань орієнтованого використання мови як засобу спілкування і комунікативних потреб студентів.

У зв'язку із зазначеним вище, вивчення та уточнення комунікативних потреб при навчанні мови має важливе значення. На формування комунікативної компетентності студента впливають зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх відносять соціальні умови: суспільство, в якому вживається конкретна мова; його соціальну структуру; різницю між носіями мови у віці, соціальному статусі; рівні

культури та освіти; місце проживання; також різницю у мовленнєвій поведінці в залежності від ситуації спілкування, а до внутрішніх – мотиваційну сферу, внутрішню позицію особистості, розвиток та становлення «Я», почуття ідентичності особистості (Canal, 1983).

Основою комунікативної компетентності є лексична складова, яка має свою специфіку у ЗВМО. Вона полягає у отриманні базових знань з латинської мови, як джерела творення термінологічної бази. Більшість медичних термінів, засобів лікування мають у своїй основі латинське походження, як і романо-германські мови, що є ключем для розуміння самої хвороби або ліків (Кульбашна, 2014).

На основі досліджень науковців Г. Кліщ (2012), Н. Гешко (2013), Г. Павлишин (2014), у яких розкрита проблема формування іншомовної комунікативної компетентності, встановлено, що лексична складова є невід'ємною частиною комунікативної компетентності майбутнього лікаря. Згідно проведених досліджень та власного педагогічного досвіду, нами було встановлено, що її формування доцільно проводити послідовно у три етапи:

- наочної та мовної семантизації лексичних одиниць,
- автоматизації навичок використання лексичних одиниць на рівні абзацу,
- автоматизації навичок використання лексичних одиниць на текстовому рівні.

На першому етапі увага приділяється процесу сприйняття звукової і графічної форми слова, його семантизації. Міцність і довготривалість утримання лексичної одиниці у пам'яті залежить від методу її презентації студентам. Для семантизації термінів використовується наочний або контекстуальний способи. Відповідність слова малюнку або контексту пояснює його лексичне значення. Повторюваність лексичних одиниць у різноманітних контекстах, багаторазова зорова та слухова опора сприяють кращому утриманні у пам'яті їхніх значень та доцільність вживання. За допомогою деривації терміна можна побудувати цілий ряд похідних термінів і термінологічних словосполучень (наприклад, insulin – insulinoma, hyperinsulinemia, hypoinsulinemia, insulin deficiency, insulin resistance; pancreas – pancreatitis, pancreonecrosis, pancreatoblastoma, pancreatic juice, pancreatic enzymes), а також навчитися правильно поєднувати їх з іншими словами. Способи семантизації лексики супроводжуються виконанням вправ: підстановка, поєднання терміна з малюнком або визначенням, трансформація, завершення речень відповідними словами, групування лексичних одиниць за певною тематикою, заповнення пропусків та складання спільнокореневих слів, побудова словосполучень та речень з вивченими словами. Впровадження цього етапу – особливо актуальне для студентів-медиків так як медична термінологія є не завжди знайомою для першокурсників.

Другий етап забезпечує активне вживання лексичних одиниць на рівні речень та невеликих абзаців. У студентів формуються уміння здогадуватись про лексичне значення невідомих слів у тексті або в ситуаціях, знаходити асоціативні зв'язки, добирати лексичні одиниці відповідно до умов здійснення комунікації, правильно поєднувати слова при формулюванні своїх тверджень. Набуті таким шляхом вміння готують студентів до вищого, продуктивного етапу роботи з лексичними одиницями. На цьому етапі доречне виконання таких вправ та завдань: визначення головної ідеї тексту, пошук необхідної інформації для обґрунтування своїх думок, побудова простих, ситуативно зумовлених висловлювань, підготовка тез, ставлення запитання, надання відповідей та передбачення ходу подальший дій.

На третьому етапі відбувається удосконалення дій з новими лексичними одиницями на рівні тексту. Студенти виконують автоматизовані мовленнєві дії із засвоєними термінами-словами і термінологічними словосполученнями. Для цього виконуються вправи вищого рівня на висловлення студентами своїх думок у дискутивній діяльності. Такі завдання доцільно виконувати у парній та груповій формах мовленнєвої взаємодії всіх її учасників. Вживання вивченої термінологічної лексики у парах, міні-групах і колективно у дискусіях, презентаціях, ділових іграх за прочитаними текстами, переглянутими відеофрагментами, прослуханими аудіо записами забезпечує досягнення необхідного рівня сформованості комунікативної компетентності. Останній етап забезпечує фактичне формування іншомовної комунікативної компетентності. Функція цього завдання полягає у створенні комунікативні ситуації, де студенти мали б можливість застосувати отримані лінгвістичні знання відповідно до поставленої ситуації. Також є доцільним створення на заняттях з іноземної мови про-

блемних ситуацій, що пов'язані з вирішенням студентами морально-етичних проблем, які відбуваються у професійній комунікації. Погоджуємось з думкою О. Раздорскої (2017, с. 445), яка стверджує, що завдання викладача – продемонструвати шкоду, що може заподіяти некоректна комунікативна поведінка лікаря, його необдумані вислови, та надати поради щодо уникнення таких ситуацій під час вирішення таких проблемних ситуацій на занятті.

Висновки. Таким чином, іншомовна комунікативна компетентність, яка формується у процесі вивчення іноземної мови, займає одне з важливих місць у комплексі загальних компетентностей важливих для майбутньої професійної діяльності медичного працівника. Вона є важливою складовою професійної компетентності майбутнього лікаря, яка забезпечує інтеграцію до міжнародного середовища у контексті глобалізації. Високий рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності сучасного лікаря сприяє підвищенню ефективності виконання професійних обов'язків і конкурентоздатності випускників вищої медичної школи.

У процесі дослідження встановлено, що формування іншомовної комунікативної компетентності доцільно проводити послідовно у три етапи: наочної та мовної семантизації лексичних одиниць, автоматизації навичок використання лексичних одиниць на рівні абзацу, автоматизації навичок використання лексичних одиниць на текстовому рівні.

У подальшому дослідженні планується експериментально підтвердити ефективність запропонованих етапів формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх лікарів.

Література

Гешко Н. Я. Формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів-медиків. *Концепція навчання комунікативній іноземній мові у немовних ВНЗ: Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної відеоконференції (25 березня 2013 року)*. Харків: Видавництво НФаУ, 2013. 155 с.

Кліщ Г. І. Професійна компетентність як мета підготовки лікарів у медичному університеті Відня. *Освіта і особистість: нові підходи, сучасна дидактика, інноваційні технології та якість освіти: міжнародна науково-практична конференція, 26–29 квітня 2012 р.: матеріали конференції.* Запоріжжя: ЗДМУ, 2012. № 1. С. 125–128.

Кульбашна Я. А. Формування іншомовної компетентності у майбутніх стоматологів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. № 3. С. 103–109.

Ледванова Т. Ю. Формирование коммуникативной компетентности врача. *Бюллетень медицинских Интернет-конференций.* 2015. Том 5. № 2. С. 115–121. URL: https://medconfer.com/files/archive/2015-02/2015-02-81-A-5186.pdf (дата звернення: 09.03.2018).

Образцов П. И. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов: пособие. Орел: ОГУ, 2005. 114 с.

Павлишин Г. Я. Модель формування іншомовної фонетичної компетенції у студентів медиків при професійно орієнтованому вивченні англійської мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2014. Вип. 30. С. 119–122.

Раздорская О. В. Междисциплинарная направленность профессионально ориентированной лингвистической подготовки студентов медицинского вуза. *Медицинское образование XXI века: компетентностный подход и его реализация в системе непрерывного медицинского и фармацевтического образования: Сборник материалов Республиканской научно-практической конференции с международным участием*. Витебск: ВГМУ, 2017. 652 с.

Секрет І. В. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 2010. № 2. С. 35–41.

Хоменко К. П. Професійна компетентність у підготовці лікарів. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії: VI міжнародна науково-практична інтернет-конференція: збірник наукових праць.* Переяслав-Хмельницький, 2014. 139 с.

Шаршакова Т. М., Рузанов Д. Ю., Гапанович-Кайдалов Н. В., Башкинцева Е. С., Галиновская

Н. В. Коммуникативно-компетентностный поход в профессиональной подготовке врача. *Медицинское образование XXI века: компетентностный подход и его реализация в системе непрерывного медицинского и фармацевтического образования / Сборник материалов Республиканской научно-практической конференции с международным участием.* Витебск: ВГМУ, 2017. 652 с.

Gregg J., & Saha S. Communicative competence: A framework for understanding language barriers in health care. *Journal of General Internal Medicine,* 22 (SUPPL. 2). 2007. P. 368–370. doi: 10.1007/s11606-007-0364-4.

Canal M. From communicative competence to communicative language pedagogy. *Language and Communication.* London: Longman, 1983. P. 2–27.

References

Heshko, N. Ya. (2013). Formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii u studentiv-medykiv [Formation of foreign language communicative competence in medical students]. *Kontseptsiia navchannia komunikatyvnii inozemnii movi u nemovnykh VNZ: Zbirnyk materialiv VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi video konferentsii (25 bereznia 2013 roku).* Kharkiv, Ukraine: Vydavnytstvo NFaU (ukr).

Klishch, H. I. (2012). Profesiina kompetentnist yak meta pidhotovky likariv u medyhnomu universyteti Vidnia [Professional competence as the aim of doctors' training in medical universities of Vienna]. *Osvita i osobystist: novi pidkhody, suchasna dydaktyka, innovatsiini tekhnolohii ta yakist osvity: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, 26–29 kvitnia 2012 r.* Zaporizhzhia, Ukraine: ZDMU, 1, 125–128 (ukr).

Kulbashna, Ya. A. (2014). Formuvannia inshomovnoi kompetentnosti u maibutnikh stomatolohiv [Formation of foreign language competence in future dentists]. *Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka,* 3, 103–109. (ukr)

Ledvanova, T. Ju. Formirovanie kommunikativnoj kompetentnosti vracha [Formation of doctor's communicative competence]. *Bjulleten medicinskih Internet-konferencij.* Retrieved from https://medconfer.com/files/archive/2015-02/2015-02-81-A-5186.pdf (rus).

Obrazcov, P. I. (2005). *Professionalno-orientirovannoe obuchenie inostrannomu jazyku na nejazykovyh fakultetah vuzov [Professionally oriented teaching of a foreign language at non-linguistic departments of universities].* Orel, Russia: OGU (rus).

Pavlyshyn, H. Ya. (2014). Model formuvannia inshomovnoi fonetychnoi kompetentsii u studentiv medykiv pry profesiino oriientovanomu vyvchenni anhliiskoi movy [The model of foreign language phonetic competence formation in medical students in professionally oriented English learning]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 30, 119–122 (ukr).

Razdorskaja, O. V. (2017). Mezhdisciplinarnaja napravlennost' professional'no orientirovannoj lingvisticheskoj podgotovki studentov medicinskogo vuza [Interdisciplinary orientation of professional oriented linguistic training of students of higher medical school]. *Medicinskoe obrazovanie XXI veka: kompetentnostnyj podhod i ego realizacija v sisteme nepreryvnogo medicinskogo i farmacevticheskogo obrazovanija: Sbornik materialov Respublikanskoj nauchno-prakticheskoj konferencii s mezhdunarodnym uchastiem.* Vitebsk, Belarus: VGMU (rus).

Sekret, I. V. (2010). Inshomovna profesiina kompetentnist: problema vyznachennia [Foreign language competence: the problem of definition]. Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu (Pedahohichni nauky), 2, 35–41 (ukr).

Khomenko, K. P. (2014). Profesiina kompetentnist u pidhotovtsi likariv [Professional competence in doctors' training]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh Yevropy ta Azii: VI mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia: zbirnyk naukovykh prats.* Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine (ukr).

Sharshakova, T. M., Ruzanov, D. Ju., Gapanovich-Kajdalov, N. V., Bashkinceva, E. S., Galinovskaja, N. V. (2017). Kommunikativno-kompetentnostnyj podhod v professionalnoj podgotovke vracha [Communicative and competency based approach in professional doctor's training]. *Medicinskoe obrazovanie XXI veka: kompetentnostnyj podhod i ego realizacija v sisteme nepreryvnogo medicinskogo i*

farmacevticheskogo obrazovanija / Sbornik materialov Respublikanskoj nauchno-prakticheskoj konferencii s mezhdunarodnym uchastiem. Vitebsk, Belarus: VGMU (rus).

Gregg, J., & Saha, S. (2007). Communicative competence: A framework for understanding language barriers in health care. *Journal of General Internal Medicine,* 22 (2), 368–370. doi: 10.1007/s11606-007-0364-4 (eng).

Canal, M. (1983). From communicative competence to communicative language pedagogy. *Language and Communication.* London, Great Britain: Longman, 2–27 (eng).

ЗНАЧЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ВРАЧА И ЭТАПЫ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Кульбашна Ярослава, доктор педагогических наук, кандидат медицинских наук, профессор, профессор кафедры хирургической стоматологии и челюстно-лицевой хирургии, Национальный медицинский университет имени А. А. Богомольца, бул. Т. Шевченко, 13, 01601 Киев, Украина, j.kulbashna@gmail.com

Захарова Валерия, преподаватель кафедры иностранных языков, Национальный медицинский университет имени А. А. Богомольца, бул. Т. Шевченко, 13, 01601 Киев, Украина, valerieozakharova@gmail.com

В статье рассматривается значение формирования иноязычной коммуникативной компетентности студентов медицинских высших учебных заведений как важной составляющей профессиональной компетентности будущего врача. Определено, что основу иноязычной коммуникативной компетентности составляет лексический компонент, формирование которого предложено проводить в три этапа: наглядной и языковой семантизации, автоматизации навыков использования лексических единиц на уровне абзаца та автоматизации навыков использования лексических единиц на уровне текста. Выполнение их в последовательном порядке способствует повышению не только уровня англоязычной коммуникации, а и конкурентоспособности в условиях интернационализации и глобализации общества.

Ключевые слова: *англоязычная коммуникация; иноязычная коммуникативная компетентность; компетентностный подход; лексические единицы; семантизация.*

SIGNIFICANCE OF FUTURE DOCTOR'S FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AND STAGES OF ITS FORMATION

Kulbashna Yaroslava, Doctor of Science (Pedagogy), PhD (Medicine), Professor, Professor of Oral and Maxillofacial Surgery Department, Bogomolets National Medical University, 13 T. Shevchenko Blvd., 01601 Kyiv, Ukraine, j.kulbashna@gmail.com

Zakharova Valeriia, Teacher at Foreign Languages' Department, Bogomolets National Medical University, 13 T. Shevchenko Blvd., 01601 Kyiv, Ukraine, valerieozakharova@gmail.com

The article deals with the significance of students' foreign language communicative competence formation as the important component of future doctor's professional competence. Communication with patients occurs during all stages of medical practice; as a consequence, effectiveness of doctor's professional activity mainly depends on speaking skills. Taking into consideration the necessity of continuous professional development with the possibility of receiving information from different sources, knowledge of English becomes an integral part of doctor's professional training. Thus, foreign language communicative competence formation is determined as the main aim of medical students'

professional training in English for their ability to communicate in international professional society. Vocabulary component is established as the core constituent of future doctors' foreign language communicative competence formation. Its formation is offered to organize into three stages: visual and language semantization, automation of vocabulary skills at a passage level, automation of vocabulary skills at a text level. Special tasks and activities were developed for each stage. Following them creates an opportunity to encourage discussions among students and in this way improve their foreign language communicative competence. It is considered as the one of the most important competencies of modern doctor which allows enhancing competitive ability of future doctors in the context of globalization and internationalization of society.

Key words: *competency-based approach; English communication; foreign language communicative competence; lexical items; semantization.*

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018
Прийнято до друку 24.05.2018